

daha başka hatalara rastlanmaktadır. Meselâ Cüneyd b. Alâ b. Ebû Dehre üç ayrı isimle (Cüneyd b. Alâ b. Ebû Dehre, Humeyd b. Ebû Dehre, Humeyd b. Alâ, bk. II, 527; III, 221, 227) alınmıştır. Bazı râvilerin hocaları veya talebeleri bilinmediği için bu hususta ileride mâlumat elde edilebileceği düşüncesiyle onlara ayrılan yer boş bırakılmıştır.

İbn Ebû Hâtim "meçhul" terimini hem güvenilir olup olmadığı bilinmeyen, hem de uzak yörelerde bulunması sebebiyle tanınmayan râviler için kullanmıştır. Onun bir râvi hakkındaki "meçhul" hükmüne eğer bir başka cerh ve ta'dil âlimi iştirak etmemişse o râviyi meçhul saymamalıdır (Leknevî, s. 165-168). Hakkında cerh ve ta'dil ile ilgili bir görüş belirtmediği râviyi İbn Ebû Hâtim'in güvenilir saydığı, ayrıca bir münekkidin herhangi bir râvi hakkındaki kanaatini aynen naklettiği zaman da o görüşü benimsediği kabul edilmiştir.

Müelliften önce yaşamış cerh ve ta'dil otoritelerinin bu konudaki görüşlerini ihtiva eden eser, daha sonra yazılan cerh ve ta'dil kitaplarına kaynak olmuştur. Nitekim Mizzî, *Teẖzîbü'l-Kemâl*'deki cerh ve ta'dil ile ilgili bilgileri İbn Ebû Hâtim'in bu eserinden aldığı söylemiştir.

el-Cerh ve't-ta'dil, Murad Molla Kü-tüphanesi (nr. 572, 1450), Köprülü Kütüphanesi (nr. 278) ve Dârü'l-kütübî'l-Misriyye (nr. 891-892) nüshalarını esas alan Abdurrahman b. Yahyâ el-Muallimî el-Yemânî tarafından tahkik edilerek dokuz cilt halinde neşredilmiştir (Haydarâbâd 1941-1953). Daha sonra bu neşirden birçok ofset baskı yapılmıştır.

BİBLİYOGRAFYA :

el-Cerh ve't-ta'dil, Giriş; *Keşfü'z-zunûn*, I, 582; Leknevî, *er-Ref' ve't-tekmil*, s. 163-168, 389; Kettânî, *er-Risâletü'l-müsteṭrafe*, s. 147; Brockelmann, *GAL Suppl.*, I, 278; Sezgin, *GAS*, I, 178-179; Addâb b. Mahmûd el-Hameş, *Ru-vâtü'l-hadis*, Riyad 1405, s. 36-45.

SELMAN BAŞARAN

CERİB

(جریب)

Hız. Ömer zamanından itibaren İslâm dünyasında kullanılan alan ve hacim ölçüsü.

Cerîb kelimesi "vadi" anlamında olup belirli büyüklükte bir arazi parçası için kullanılmıştır; çoğulu *ecribe* ve *cürbân*dir. İslâmiyet'in ilk dönemlerinde zirâf

toprakların ve emlakın ölçülmesinde, bilhassa haraç vergisinin tayininde resmî alan ölçü birimi olarak cerîbin büyük önemi vardı. Hz. Ömer'in Sevâd (Irak) bölgesindeki âmilleri haraç vergisi için toprakların ölçülmesinde cerîbi esas almışlar ve Sevâd'ın 36 milyon cerîb yüzölçümünde olduğunu tesbit etmişlerdir. Hulefâ-yi Râşidîn, Emevîler ve Abbâsîler'in ilk dönemlerinde de haraç vergisi yanında özellikle halife ve emirlerin *İktâ**larının miktarı da yine alan ölçüsü olarak cerîb kullanılmak suretiyle belirtilmiştir.

Mısırlı âlim Reyys, kaynaklarda yer alan çeşitli tariflere dayanarak bu ilk dönemdeki cerîbin büyüklüğünün 1366,0416 m² olduğunu ortaya koymuştur. Ona göre cerîb = 10 kasabe × 10 kasabe, kasabe = 6 arşın (zirâ), cerîb = 3600 arşın²'dir. Miktarları değişik çeşitli arşınlar arasında "zirâu'l-melik" veya "zirâu'l-Hâşimiyeti'l-kübrâ" diye bilinen ve 61.6 cm. olan arşının bu cerîb tarifi için esas alındığını uzun araştırması sonucunda bulan Reyys, cerîb = (61,6 cm. × 61,6 cm.) × 3600 = 1366,0416 m²'yi bulmuştur. Cerîbin kaynaklarda yer alan diğer tariflerinden de aynı sonuca ulaşmak suretiyle yazar bulduğu bu miktarın doğruluğunu teyit etmiştir.

İslâm dünyasında kullanılan diğer ölçü birimlerinde olduğu gibi cerîb de çeşitli devirlerde bölgelere göre değişik miktarlar ifade etmiştir. Meselâ XVII. yüzyılda 958 m² olan cerîbin 400 m² ile 1450 m² arasında değişen birçok mahallî kullanımına İran'da rastlanmaktadır. Osmanlı Devleti'nde 10.000 arşın muṛabba' araziye cerîb veya hektar denilirdi ve bir cerîb arazi 100 dönümden ibaretti.

Hız. Ömer zamanından itibaren cerîbin hacim (ağırlık) ölçüsü olarak da kullanıldığı görülmektedir. Halife fey* gelirlerinden müslüman olan herkese aylık iki cerîb ağırlığında yiyecek verilmesini kararlaştırmıştır. Cerîb halk arasında bir kimsenin ölümünü istemek anlamında, "Allah senin iki cerîbini kessin" şeklinde beddualarda da kullanılmıştır (Belâzürî, s. 564). Reyys hacim ölçüsü cerîbin miktarını da şöyle tesbit etmiştir: cerîb = 4 kafiz, kafiz = 12 sâ', sâ' = 2,75 litre, cerîb = 132 litredir. Hacim ölçüsü cerîbin 29,5 litre ile 138 litre arasında değişen çeşitli miktarları da hesap edilmiş ve bölgelere göre değişik ağırlıkları bulunmuştur.

BİBLİYOGRAFYA :

Lisânü'l-ʿArab, "crb" md.; *Tâcü'l-ʿarûs*, "crb" md.; *Feyyûmî*, *el-Mişbâhu'l-münîr*, "crb" md.; *Kâmus Tercümesi*, I, 168-169; Belâzürî, *Fütûḥ* (Müneccid), s. 564, ayrıca bk. İndeks; Kudâme b. Ca'fer, *Ḥarâc* (Zebîdî), s. 247, 248, 288, 338, 367, 368; İstahri, *el-Mesâlik* (Abdülâl), s. 94-96; Hârizmî, *Mefâtihu'l-ʿulûm*, Kahire 1342, s. 44-45; Maverdî, *el-Aḥkâmü's-sultâniyye* (trc. Ali Şafak), İstanbul 1396/1976, s. 165-166, 168, 170, 194-195, 229; *Mecelle-i Umûr-ı Belediyye*, II, 437; M. Ziyâeddin er-Reyyis, *el-Ḥarâc fi'd-devleti'l-İslâmiyye*, Kahire 1957, s. 261-316; *el-Ḥâmûsü'l-İslâmî*, I, 596; W. Hinz, *el-Mekâyil ve'l-evzânü'l-İslâmiyye* (trc. Kâmil el-Aselî), Amman 1970, s. 61-62, 96-97; Mustafa Fayda, *Hız. Ömer Zamanında Gayr-ı Müslimler*, İstanbul 1989, s. 45-51, 53-55, 59, 63, 79, 130; M. H. Sauvaire, "Matériaux pour servir à l'histoire la numismatique et de la métrologie musulmanes", *JA*, série VIII/VII (1886), s. 158-161; série VIII/VIII (1886), s. 485-488; "Cerîb", *İA*, III, 109.

MUSTAFA FAYDA

CERİD

(الجريد)

Tunus'un güneyinde Kâbis'ten (Gabes) batıya doğru Cezayir sınırına kadar uzanan coğrafi bölge.

Cerîd, şotu (sığ tuzlu bataklık) ve bu şotun kenarında Nefta, Tüzer (Tevzer), Üdiyân ve Hâmmeh vahaları ile ünlüdür. Cerîd şotu, deniz seviyesinden 16 m. yükseklikteki tuzlu araziden oluşan 4900 km²'lik bir alanı kaplar. Bazan bir tuz tabakası alttaki şuları örter. Cerîd şotunun doğuya uzanan kısmına Fecec adı verilir. Yağmurun az olmasına rağmen bölgede pek çok kaynak vardır. Halkın geleneksel sulama usulü sayesinde kaynaklar vahalarda iyi değerlendirilmiştir.

Cerîd'in sınırları tarihçi ve coğrafyacılar tarafından farklı şekillerde belirtil-

Cerid

